

МОДЕРНІЗАЦІЯ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ: СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ТА ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ

Мартинюк М. П.

ВСТУП

Процеси європейської інтеграції визначають нові орієнтири розвитку аграрного сектору України, обумовлюючи необхідність глибоких структурних перетворень, інституційних змін та адаптації до стандартів Європейського Союзу. Водночас сучасна аграрна політика має враховувати не лише технічні та регуляторні вимоги ЄС, а й нові виклики, що постають у контексті глобалізації, зміни клімату та геополітичної нестабільності.

Актуальність дослідження зумовлюється викликами глобалізації, потребою у забезпеченні продовольчої безпеки, необхідністю підвищення конкурентоспроможності української агропродукції на внутрішньому й світових ринках, зростаючим значенням екологічних аспектів виробництва в контексті реалізації Європейського зеленого курсу (European Green Deal), а також необхідністю повоєнного відновлення економіки країни та її аграрного сектору. Відтак аграрна політика має стати інструментом довгострокового планування, інтегрованого розвитку сільських територій та ефективного використання потенціалу міжнародної технічної й фінансової допомоги.

Метою дослідження є обґрунтування необхідності модернізації аграрної політики України та опрацювання стратегічних орієнтирів її розвитку в умовах європейської інтеграції та повоєнної розбудови, а також визначення пріоритетних завдань і практичних механізмів її реалізації.

Об'єктом дослідження виступає сучасна аграрна політика України, предметом – стратегічні напрями та цільові стратегічні орієнтири її трансформації в контексті інтеграції до ЄС та післявоєнного відновлення.

Завдання дослідження полягають у:

- обґрунтуванні потреби переосмислення стратегічних засад аграрної політики в умовах воєнних викликів та євроінтеграції;
- дослідженні існуючих викликів, що постають на шляху інтеграції України до європейського політико-економічного простору та в умовах повоєнного відновлення;

- оцінюванні ступеня відповідності сучасної аграрної політики України європейським підходам і стандартам;
- виокремленні стратегічних напрямів державної підтримки агросектору на засадах стійкості, конкурентоспроможності та інноваційності;
- визначенні цільових стратегічних орієнтирів та очікуваних результатів трансформації аграрної політики;
- формулюванні рекомендацій щодо трансформації аграрної політики з урахуванням досвіду країн ЄС і потреб відбудови національної економіки.

1. Теоретичні засади модернізації аграрної політики України в умовах війни та євроінтеграції й формування цільових стратегічних орієнтирів її розвитку

Європейська інтеграція розглядається як багатовимірний процес економічної, політичної та правової адаптації, що передбачає гармонізацію внутрішніх стандартів й регламентів із вимогами Європейського Союзу та докорінну трансформацію існуючих управлінських й інституційних підходів¹. У сфері аграрної політики цей процес охоплює такі ключові аспекти, як формування продовольчої безпеки, інтеграція в єдиний ринок ЄС, впровадження екологічно безпечних технологій, розвиток сільських територій, підвищення стійкості аграрного сектору до воєнних ризиків тощо².

Окремі теоретичні й прикладні аспекти формування аграрної політики в умовах євроінтеграції набули відображення у працях українських вчених. Так, у дослідженні Лупенка Ю., Ходаківської О.,

¹ Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine. (2024). *Strategy for the Development of Agriculture and Rural Territories in Ukraine until 2030*. Retrieved from <https://www.agroberichtenbuitenland.nl/actueel/nieuws/2024/06/10/ukraine---strategy-for-agro-and-rural-development>

² 1. Нова аграрна політика України / Кабінет Міністрів України. Київ, 2023. 36 с. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/new-agrarian-policy.pdf>; 2. Khodakivska O., Eneida Ç., Martyniuk M., Kovalov M., Dudar V. Echoes of the Holodomor under Russian occupation. *International Journal of Environmental Studies*. 2024. 81(7):1-9 DOI: 10.1080/00207233.2024.2314857; 3. Мартинюк М. Управління земельними відносинами та екологічна політика України в умовах безпекових викликів та євроінтеграційного курсу. *Екологічні науки*. 2024. № 9(24). С. 131–143. URL: https://eco-science.net/wp-content/uploads/2024/09/9.24._topic_Maksym-Martynyuk-131-143.pdf; 4. Ключові виклики для аграрного сектору та основні завдання державної політики / Національний інститут стратегічних досліджень. Київ, 2022. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/klyuchovi-vyklyky-dlya-ahranoho-sektoru-ta-osnovni-zavdannya>

Нечипоренка О.³ висвітлюються трансформаційні процеси, що відбуваються під впливом зовнішніх викликів, включаючи євроінтеграційні перспективи та підкреслюється важливість ефективного державного регулювання як чинника забезпечення стабільності аграрної галузі в умовах криз.

Монографія «Аграрний сектор України на шляху до євроінтеграції» за редакцією О.М. Бородіної⁴ охоплює широкий спектр інституційних, економічних та соціальних детермінант, що формують політику адаптації аграрного сектору до європейських стандартів. Вона стала важливим аналітичним підґрунтям для формування моделей стратегічного розвитку сільського господарства в умовах інтеграційних процесів. У розділі монографії Могильного О.⁵ наведено ґрунтовний порівняльний аналіз еволюції Спільної аграрної політики ЄС (САП), що є важливим дороговказом формування адаптивної аграрної політики України. Автор детально висвітлює логіку реформ, інструменти та принципи функціонування САП, пропонуючи практичні орієнтири інтеграційних моделей для України.

Однією з перших ґрунтовних праць в Україні, присвячених проблемам адаптації аграрного сектору до умов європейської інтеграції є монографія Зінчук Т.⁶ у якій розглядаються інституційні, економічні та правові аспекти гармонізації з нормами ЄС. Особлива увага у ній приділяється механізмам адаптації вітчизняних аграрних підприємств до стандартів конкурентоспроможності ЄС, що залишається актуальним у світлі сучасного стратегічного планування агрополітики.

Наукова доповідь Геєця В. та Осташко Т.⁷ розкриває економічні виклики й потенційні вигоди від імплементації Угоди про асоціацію Україна–ЄС, що має безпосередній вплив на аграрний сектор. Гадзало Я. та Лузан Ю.⁸ досліджують загальні тенденції розвитку аграрного сектору

³ Lupenko Yu., Khodakivska O., Nechiporenko O., Shpykuliak O. The state and trends of agricultural development in the structure of the national economy of Ukraine. *Scientific Horizons*. 2022. Vol. 25. No (6). pp. 121–128. DOI: [https://doi.org/10.48077/scihor.25\(6\).2022.121-128](https://doi.org/10.48077/scihor.25(6).2022.121-128)

⁴ Аграрний сектор України на шляху до євроінтеграції : монографія / за ред. О.М. Бородіної. Ужгород : ІВА, 2006. 496 с.

⁵ Могильний О. М. Розвиток Спільної аграрної політики (САП) Європейського союзу. *Аграрний сектор України на шляху до євроінтеграції : монографія* / Бетлій М., Бородіна О., Гайдуцький А. та ін. Ужгород : ІВА, 2006. С. 37–108.

⁶ Зінчук Т. О. Європейська інтеграція: проблеми адаптації аграрного сектору економіки України: моногр. Житомир : ДВНЗ «Держ. агроєкол. ун-т», 2008. 384 с.

⁷ Геєць В. М., Осташко Т. О. Імплементація Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: економічні виклики та можливості: наук. доповідь/наук. ред. Інститут економіки та прогнозування НАН України. Київ : ІЕП НАНУ, 2016. 184 с.

⁸ Гадзало Я. М., Лузан Ю. Я. Розвиток аграрного сектору економіки України в умовах євроінтеграції. *Економіка АПК*. 2021. № 8. С. 6-17. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202108006>

в умовах євроінтеграції та наголошують на необхідності системної адаптації національної політики до вимог Спільної аграрної політики ЄС (САП), обґрунтовуючи водночас стратегічні підходи до інституційного та інфраструктурного оновлення сільського господарства.

Актуальні виклики нормативно-правового забезпечення інтеграційного курсу України аналізуються у науковій публікації Кваші С., Павленка М., Вакуленка Л.⁹. У контексті аграрної політики особливо цінними є авторські пропозиції щодо потреби глибокого оновлення національного аграрного законодавства згідно з *acquis communautaire*.

Інноваційні засади до трансформації аграрної політики в контексті післявоєнного відновлення та пришвидшеної євроінтеграції економіки України розглядають у дослідженні Скидана О. та ін.¹⁰. Авторами запропоновано інноваційні підходи до інтеграційної трансформації, зокрема інституційної модернізації, управлінських інструментів та мобілізації зовнішньої технічної допомоги.

Загалом теоретичні засади реформування аграрної політики включають принципи сталого розвитку, орієнтовані на збалансування економічних, екологічних та соціальних цілей¹¹. Разом з тим, представлені в науковій літературі прикладні наукові підходи зосереджуються на необхідності формування інноваційно-екологічної моделі аграрного виробництва¹², інтеграції агроекологічних практик, розвитку органічного виробництва¹³, впровадження безвідходних

⁹ Кваша С. М., Павленко О. М., Вакуленко В. Л. Нові виклики нормативно-правового забезпечення вступу України до Європейського Союзу. *Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут»*. 2024, № 30. С. 29–33.

¹⁰ Skydan O., Khodakivska O., Bugaychuk V., Grabchuk I., Brodsky Y. Post-war Development of Ukraine's Economy in the Context of Accelerated Integration into the European Union. In: Alareeni, B., Elgedawy, I. (eds) *Opportunities and Risks in AI for Business Development. Studies in Systems, Decision and Control*. 2024. vol 545. pp. 711–723. Springer, Cham. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-65203-5_62

¹¹ 1. Khodakivska O. V., Kononenko O. M. Evolution of economic theories of sustainable rural development. *Ekonomika APK*. 2020. 27(10). P. 49–61. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202010049>; 2. Ходаківська О., Колісінченко П. Стратегічні орієнтири вітчизняного аграрного сектора економіки. *Стратегічний менеджмент агропродовольчої сфери в умовах глобалізації економіки: безпека, інновації, лідерство : матеріали другої міжн. Наук.-практ. Конф.*, 27 вересня 2024 р., Полтава : ПДАУ, 2024. Том 2. С. 120–122.

¹² Zhylytska O., Pavlenko N. European integration and sustainable agriculture development in Ukraine. *Economic Annals-XXI*. 2021. № 190(9-10), 47–51. DOI: <https://doi.org/10.21003/ea.V190-09>

¹³ Khodakivska O., Kireytseva O., Zhylin O. Organic Production in Sustainable Rural Development: World Trends and Ukrainian Experience. *Education excellence and innovation management: a 2025 vision to sustain economic development during global challenges : Collection of scientific works. 35th IBIMA Conference (1-2 April 2020, Seville, Spain)*. 2020. 17491–17506. URL: <https://ibima.org/accepted-paper/organic-production-in-sustainable-rural-development-world-trends-and-ukrainian-experience/>

технологій¹⁴, підвищення продовольчої самодостатності й підтримання конкурентоспроможності¹⁵, поєднання економічної ефективності з екологічною безпекою та соціальною відповідальністю¹⁶, розвитку відновлювальної енергетики як важливого чинника посилення енергетичної незалежності та підвищення енергоефективності аграрного сектору¹⁷.

Одним із фундаментальних орієнтирів для трансформації аграрної політики України є Європейський зелений курс (European Green Deal), який передбачає досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року, зменшення викидів парникових газів, підтримку біорізноманіття та розвиток сталих моделей виробництва¹⁸. Відповідно до його ключових принципів, аграрна сфера має перейти на більш екологічні практики,

¹⁴ Bugaychuk V., Khodakivska O., Brodsky Yu., Grabchuk I., Sych K., Kubrak S. Ecological and economic modeling of balanced use of agricultural waste. *Technology: Toward Business Sustainability. Proceedings of the International Conference on Business and Technology (ICBT2023)*, Volume 4. 2024. P. 57-69. URL: <https://www.springerprofessional.de/en/ecological-and-economic-modelling-of-balanced-use-of-agricultura/26885076#pay-wall>. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-031-54019-6>

¹⁵ Сучасні тенденції конкурентоспроможності сільського господарства України на світовому ринку: моніторинг, оцінка, стратегічні напрями забезпечення : методичні рекомендації; [Патика Н. І., Пугачов М. І., Ходаківська О. В., Штакал М. А.]; за ред. О. В. Ходаківської, Н. І. Патики Вінниця : ТОВ «Віндрук», 2019. 46 с.

¹⁶ Khodakivska O., Voronko-Nevidnycha T., Bolshakova Ie. Strategic guidelines of the sustainable development management mechanism within the agricultural enterprise. *Management of the 21st century: globalization challenges. Monograph*. In edition D. Diachkov. Prague, 2023. 320 p.

¹⁷ 1. Klymchuk O., Khodakivska O., Kovalov B., Brusina A., Benetyte R., Momotenko I. World trends in bioethanol and biodiesel production in the context of sustainable energy development. *International Journal of Global Environmental*. 2021. Vol.19 No.1/2/3. С. 90–108. DOI: <https://doi.org/10.1504/IJGENVI.2020.114867>; 2. Klymchuk O., Khodakivska O., Kireytseva O., Podolska O., et al. Prospects of biodiesel production: the place and role of Ukraine in the context of implementation of the EU green course. *Independent Journal of Management & Production (IJM&P)*. 2022. Vol. 13. №3. pp. 225-240. DOI: <https://doi.org/10.14807/ijmp.v13i3.1990>; 3. Ходаківська О.В., Климчук О.В. Державне регулювання конкурентоспроможного виробництва біопалив: світовий досвід та дороговкази для України. *Використання альтернативних джерел енергії в умовах розвитку сільських територій: монографія*. Полтава, 2019. 276 с. С. 47–57.

¹⁸ Мельник Л. Г., Маценко О. М., Завдов'єва Ю. М. та ін. Сучасні промислові революції та удосконалення механізмів сестейного соціально-економічного розвитку: Досвід ЄС та практика України : монографія. Суми : ПФ «Видавництво „Університетська книга”, 2021. 416 с.

впроваджувати цифрові технології (AgriTech)¹⁹ та забезпечувати сталий розвиток сільських територій²⁰.

Очевидно, що стратегічне планування подальших векторів розвитку аграрної політики має базуватися на синергії традиційних сільсько-господарських практик та сучасних вимог сталого економічного зростання, що відкриває нові можливості для підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на європейському та глобальному ринках²¹.

У дослідженнях, присвячених формуванню стратегічних засад аграрної політики, помітне місце посідають праці вчених Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки», що заклали наукове підґрунтя для вироблення концептуальних підходів сталого розвитку аграрного сектору України. Зокрема, комплексні підходи до розвитку аграрного сектору запропоновано у програмній праці *«Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року»*²², де охоплено широкий спектр проблем: від інституційних змін та державної підтримки до інноваційного оновлення й інтеграції в глобальні ринки. Особлива увага приділяється гармонізації аграрної політики з європейськими стандартами та формуванню конкурентоспроможного сільського господарства.

У роботі під редакцією Лупенка Ю. та Федорова М. *«Стратегічні напрями розвитку земельних відносин у сільському господарстві на період до 2020 року»*²³ акцентується увага на необхідності структурної трансформації земельних відносин як основи сталого розвитку

¹⁹ 1. Martyniuk M., Khodakivska O. Agriculture digitalisation as an economic growth indicator (a comparison of private farms in Ukraine and Germany). *Review of Economics and Finance*. 2022. Vol. 20. No. 1. P. 330–339. Available at: <https://refpress.org/ref-vol20-a40/2022>; 2. Мельник Л., Бурлакова І., Чорток Ю., Ходаківська О., Коваленко І. Економічні основи формування соціальної солідарної економіки в цифровому переході. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2024. № 59. С. 26–36; 3. Глосарій з цифровізації соціально-економічних систем і бізнес процесів : *навчальний посібник* / за ред. Л.Г. Мельника; Мельник Л., Лукаш О., Завдовева Ю. та ін. Суми, 2024, 136 с.

²⁰ Khodakivska O., Martyniuk M., Lupenko Yu. Prospective analysis of the implementation of the “green” economy in the agricultural sector of Ukraine for the next 10 years. *Scientific Horizons*. 2023. 26(10). P. 163–179.

²¹ Сучасні тенденції конкурентоспроможності сільського господарства України на світовому ринку: моніторинг, оцінка, стратегічні напрями забезпечення : методичні рекомендації; [Патика Н. І., Пугачов М. І., Ходаківська О. В., Штакал М. А.]; за ред. О. В. Ходаківської, Н. І. Патики Вінниця : ТОВ «Віндрук», 2019. 46 с.

²² Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / за ред. Ю.О. Лупенка. Київ : ННЦ ІАЕ, 2012. 182 с. С. 34-39.

²³ Федоров М.М., Ходаківська О.В., Корчинська С.Г., Солов'яненко Н.А. Стратегічні напрями розвитку земельних відносин у сільському господарстві на період до 2020 року; За ред. Ю.Лупенка, М.Федорова. Київ : ННЦ „ІАЕ”, 2012. 56 с.

сільського господарства. Автори обґрунтовують шляхи вдосконалення землекористування, правового регулювання ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення, збереження родючості ґрунтів та формування ефективної системи управління земельними ресурсами.

Питання просторового розвитку сільських територій і підвищення якості життя на селі висвітлено у праці *«Стратегічні напрями сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року»*²⁴. У ній обґрунтовується необхідність докорінної зміни парадигми підтримки розвитку сільських територій, – від залишкового принципу до активної державної політики, зосередженої на підтримці людського капіталу, розвитку інфраструктури та зайнятості в сільській місцевості.

Поглиблений науковий підхід до сталого розвитку сільських територій висвітлено у колективній праці *«Наукові основи і стратегічні пріоритети сталого розвитку сільських територій України»*²⁵. Авторський колектив пропонує систему стратегічних пріоритетів для формування політики сталого розвитку та надає пропозиції щодо вдосконалення регіонального управління розвитком сільських територій.

Наведені вище дослідження мають вагоме значення для формування сучасної аграрної політики, оскільки закладають аналітичну та концептуальну основу для розробки стратегічних орієнтирів модернізації галузі. Водночас, попри цінність зазначених праць для формування фундаментальних засад аграрної політики, слід критично відзначити їхню часову обмеженість та недостатню відповідність сучасним реаліям. Більшість із них розроблені до 2020 року, а відтак не враховують геополітичних змін, спричинених повномасштабною війною РФ проти України, масштабних руйнувань аграрної інфраструктури, масового переміщення населення та нових викликів у сфері продовольчої безпеки. У цих документах також відсутня системна інтеграція положень Європейського зеленого курсу, механізмів декарбонізації та кліматичної адаптації, що стали пріоритетами аграрної політики ЄС, а також питання цифрової трансформації сільського господарства, залучення інновацій та інвестицій у відновлення аграрного виробництва в поствоєнний період. Таким чином, актуальним завданням наукових досліджень є переосмислення стратегічних орієнтирів аграрної політики України з урахуванням сучасного

²⁴ Стратегічні напрями сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року/ за ред. Ю.О. Лупенка, О.Г. Булавки. Київ : ННЦ ІАЕ, 2013. 75 с.

²⁵ Наукові основи і стратегічні пріоритети сталого розвитку сільських територій України; [Гадзало Я.М., Жук В.М., Могилова М.М., Ходаківська О.В. та ін.]; за ред. Я.М. Гадзала. Київ : ННЦ«ІАЕ», 2019. 40 с.

контексту, необхідності адаптації до стандартів ЄС та переходу до моделі стійкого, інноваційного та інклюзивного аграрного розвитку.

У сучасній парадигмі аграрної політики України поступово формуються нові стратегічні орієнтири, що відображають як виклики повоєнного відновлення, так і вимоги процесу європейської інтеграції. У цьому контексті звертає на себе увагу «Стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій України до 2030 року», яка визначає рамкові вектори трансформації аграрного сектору в напрямі сталості, конкурентоспроможності та інклюзивності²⁶.

Документ охоплює п'ять ключових пріоритетів: продовольча безпека та конкурентоспроможність, інклюзивний розвиток сільських територій, екологічна нейтральність, інституційна модернізація і євроінтеграція, інновації, освіта та наука в аграрному виробництві. У ньому втілено принципи Європейського зеленого курсу, а також положення щодо післявоєнної реконструкції сільських територій та відновлення інфраструктури в аграрному сегменті.

Доповненням до національної стратегії є «Стратегія розвитку сільського господарства до 2030 року – Дорожня карта до ЄС»²⁷, яка містить чітко виражений євроінтеграційний курс. У ній основну увагу сконцентровано на необхідності імплементації положень Спільної аграрної політики ЄС (САП), зокрема в частині екологізації виробництва, субсидування малих фермерських господарств, розвитку органічного сектору, безпеки харчових продуктів та посилення ролі дорадчих служб.

Крім того, стратегічне бачення відновлення агросектору в післявоєнний період викладено в «Стратегії відновлення сільського господарства України: шлях до стійкості та глобальної конкурентоспроможності»²⁸. У ній знайшли місце питання щодо необхідності відновлення аграрної інфраструктури, деблокування логістичних ланцюгів, залучення інвестицій у стійке виробництво, а також створення умов для реінтеграції переміщених агровиробників.

²⁶ Кабінет Міністрів України. Розпорядження від 5 квітня 2024 р. № 1417-р «Про схвалення Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій України до 2030 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1417-2024-p#Text>

²⁷ Міністерство аграрної політики та продовольства України. Agricultural Development Strategy 2030 – Roadmap to the EU. URL: <https://minagro.gov.ua/en/news/ukraine-developed-an-agricultural-development-strategy-2030-roadmap-to-the-eu>, вільний

²⁸ Center for Strategic and International Studies (CSIS). Ukraine's Agricultural Recovery Strategy: Pathway to Resilience and Global Competitiveness. 2023. URL: <https://www.csis.org/analysis/ukraines-agricultural-recovery-strategy-pathway-resilience-and-global-competitiveness>

Заслугує на окрему увагу «Національна стратегія збереження генетичних ресурсів рослин для продовольства і сільського господарства України», підготовлена за підтримки FAO²⁹. Документ є важливою складовою оновленої аграрної політики в умовах євроінтеграційного курсу та націлюється на збереження агробіорізноманіття, забезпечення генетичної стійкості агровиробництва до змін клімату та хвороб.

У сукупності ці стратегічні документи формують багаторівневу політико-інституційну рамку, яка поєднує поточні завдання післявоєнного відновлення, довгострокову трансформацію аграрного сектору за стандартами ЄС та адаптацію до глобальних екологічних і продовольчих викликів.

Попри наявність стратегічних цілей, викладених у національних і міжнародних документах, окремі аспекти розвитку аграрної політики України потребують подальшого поглиблення. Так, недостатньо деталізованими залишаються механізми реалізації євроінтеграційних положень, зокрема щодо узгодження інституційної структури, адаптації регуляторної бази та механізмів фінансового вирівнювання в межах САП. Звертає на себе увагу відсутність чітко прописаних індикаторів моніторингу, фаз впровадження політики та відповідальних виконавців, що ускладнює практичну реалізацію пропонованих стратегій.

2. Ключові виклики інтеграції аграрної політики України до ЄС

Аграрний сектор України є одним із ключових драйверів національної економіки, забезпечуючи понад 10 % валового внутрішнього продукту (ВВП) та близько 40 % експортних надходжень країни³⁰. Україна стабільно входить до трійки світових лідерів за обсягами експорту зернових та олійних культур, а також має значний потенціал для розвитку виробництва органічної продукції, біоенергетики та переробної промисловості³¹.

За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, у 2024 р. Україна відновила довоєнні обсяги експорту агропродовольчої продукції, який склав 24,5 млрд дол. США, що у загальному підсумку

²⁹ Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (FAO). Національна стратегія збереження генетичних ресурсів рослин для продовольства і сільського господарства України. 2023. URL: <https://www.fao.org/ukraine/news/detail-events/en/c/1657470/>

³⁰ European Parliament. *Ukrainian Agriculture: From Russian Invasion to EU Integration*. 2024. URL: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2024\)760432](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2024)760432)

³¹ Lupenko Yu., Khodakivska O., Nechyporenko O., Shpykuliak O. The state and trends of agricultural development in the structure of the national economy of Ukraine. *Scientific Horizons*. 2022. Vol. 25. No (6). pp. 121–128. DOI: [https://doi.org/10.48077/scihor.25\(6\).2022.121-128](https://doi.org/10.48077/scihor.25(6).2022.121-128)

забезпечило 59 % загального експорту країни³². Основними ринками збуту залишаються країни ЄС, Азії та Африки. Водночас аграрна галузь зіштовхнулася з низкою структурних викликів, таких як: порушення цілісності логістичних ланцюгів та суттєвою втратою логістичної інфраструктури, загрози стабільності продовольчої безпеки, нерівномірним розвитком економіки регіонів тощо³³.

Крім того, процеси європейської інтеграції актуалізують питання щодо гармонізації національного законодавства до нормативної бази ЄС³⁴, інноваційної модернізації аграрних технологій³⁵, стандартів якості продукції, екологічної відповідальності та цифровізації агробізнесу³⁶, моніторингу, контролю та інструментів оцінювання ефективності аграрної політики³⁷. Відповідно до оцінок Міністерства аграрної політики та продовольства України, для досягнення конкурентоспроможності на ринку ЄС необхідно щорічно залучати інвестиції на рівні \$5-7 млрд, насамперед йдеться за відновлення інфраструктури, розвиток переробної промисловості та впровадження інноваційних технологій³⁸.

³² У 2024 році аграрна продукція склала 59 % в загальному експорті, – Комітет з питань аграрної та земельної політики. URL: https://komagropolit.rada.gov.ua/news/main_news/75828.html

³³ Khodakivska O., Eneida Ç., Martyniuk M., Kovalov M., Dudar V. Echoes of the Holodomor under Russian occupation. *International Journal of Environmental Studies*. 2024. 81(7):1-9. DOI: <https://doi.org/10.1080/00207233.2024.2314857>

³⁴ Centre for Economic Strategy. *European Integration of the Ukrainian Agricultural Sector*. 2024. URL: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2024/10/eu-integration-of-the-ukrainian-agri-sector.pdf>

³⁵ Popescu A., Angelescu C. The role of innovation in the sustainable development of the agricultural sector. *Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*. 2020. № 20(4), P. 467–474.

³⁶ Martyniuk M., Khodakivska O. Agriculture digitalisation as an economic growth indicator (a comparison of private farms in Ukraine and Germany). *Review of Economics and Finance*. 2022. Vol. 20. No. 1. P. 330–339. URL: <https://refpress.org/ref-vol20-a40/2022>

³⁷ 1. Ходаківська О., Воронько-Невідничка Т. Інтеграція Agile-методів у систему менеджменту як інструмент підвищення ефективності стратегічного управління в агропродовольчій сфері. *Економіка АПК*. 2023. 30(2), 49-56. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202302049>; 2. Romanusha Y., Petchenko M., Chumak V., Khan O., Zavhorodnia T., Naholiuk O., Khodakivska O. Improvement of methods for assessing the effectiveness of industrial enterprise management in the innovative knowledge economy. *Journal of Hygienic Engineering and Design*. 2022. 39. URL: <https://keypublishing.org/jhed/wp-content/uploads/2022/09/26.-JHED-Volume-39-Full-paper-Yuliia-Romanusha.pdf>

³⁸ Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine. (2024). *Strategy for the Development of Agriculture and Rural Territories in Ukraine until 2030*. URL: <https://www.agroberichtenbuitenland.nl/actueel/nieuws/2024/06/10/ukraine---strategy-for-agro-and-rural-development>

Загалом, перспективи розвитку аграрної галузі значною мірою пов'язують із пошуком шляхів переходу на модель сталого сільського господарства, орієнтованого на створення доданої вартості, збереження природних ресурсів, підтримку екологівідновлювальних та ресурсощадних технологій, що цілком відповідає європейським принципам «зеленого курсу». Однак попри сприятливі природно-ресурсні можливості та конкурентні переваги, вітчизняний аграрний сектор стикається з низкою системних викликів серед яких:

- обмежений потенціал технічної та технологічної модернізації окремих галузей;
- нерівномірний розвиток сільських регіонів та суттєве зменшення чисельності працездатного населення;
- проблеми екологічного характеру, зумовлені виснаженням ґрунтових ресурсів, їх деградацією, забрудненням водних ресурсів, втратою біорізноманіття тощо;
- обмежений доступ мікро- та малих товаровиробників до ринків фінансових послуг, інновацій та ринків збуту;
- повільна інтеграція цифрових технологій у виробничі процеси, що стримує розвиток «Smart Farming» (розумного сільського господарства) і т.д.;
- гостра необхідність повоєнного відновлення аграрного сектору тощо.

Процес євроінтеграції аграрного сектору України зумовлює необхідність глибокого осмислення бар'єрів, які ускладнюють імплементацію політики, сумісної з підходами Європейського Союзу. У контексті реформування аграрної політики відповідно до принципів *acquis communautaire*, ключовим завданням є ідентифікація системних обмежень, що мають інституційну, нормативну, економічну, соціальну, адміністративну та геополітичну природу.

Аналіз таких обмежень набуває особливої значущості в умовах післявоєнного відновлення, коли ефективність державної аграрної політики повинна поєднувати цілі адаптації до європейських норм із вимогами стабілізації та модернізації національного агропродовольчого сектору. З огляду на це нами систематизовано ключові бар'єри на шляху інтеграції аграрної політики України до ЄС (табл. 1).

Аналіз існуючих перепон на шляху інтеграції аграрної політики України до ЄС свідчить про їхню комплексну природу та взаємозалежність. Системна слабкість інституцій, фрагментарність нормативного поля, дефіцит ресурсів, соціальні трансформації та геополітична нестабільність формують доволі неоднорідне середовище для імплементації європейських стандартів у сфері сільського господарства.

Таблиця 1

Ключові бар'єри інтеграції аграрної політики України до ЄС

Бар'єри	Суть проблеми
1. Інституційні бар'єри	
Недостатня інституційна спроможність	Субоптимальність профільних державних установ щодо розробки, імплементації та моніторингу політики відповідно до стандартів ЄС.
Нестабільність аграрної політики	Часті зміни стратегій, відсутність довгострокової політичної послідовності.
Фрагментація повноважень	Перекриття функцій між центральними й регіональними структурами, відсутність міжвідомчої координації.
2. Нормативно-правові бар'єри	
Неповна гармонізація законодавства	Часткова або формальна відповідність аграрного законодавства <i>acquis communautaire</i> .
Повільне впровадження європейських стандартів	Особливо у сфері санітарного й фітосанітарного контролю (SPS), захисту довкілля, безпеки харчових продуктів.
3. Економічні бар'єри	
Обмежений доступ до фінансових ресурсів	Недостатній обсяг державної підтримки, завищені відсоткові ставки.
Технічна відсталість і низька конкурентоспроможність	Дефіцит модернізованої інфраструктури, технологій, логістики.
Нерівні умови конкуренції з виробниками ЄС	Обсяг дотацій, доступний українським агротоваровиробникам, є значно меншим порівняно з підтримкою, яку отримують аграрії в державах ЄС
4. Соціальні бар'єри	
Слабка залученість аграрної спільноти до процесів формування політики	Недостатній розвиток дорадництва, низький рівень обізнаності з євроінтеграційними механізмами.
Міграція трудових ресурсів	Втрата фахових кадрів у сільському господарстві, старіння населення сіл.
5. Техніко-адміністративні бар'єри	
Недостатній потенціал систем контролю і сертифікації	Обмеженість оснащення лабораторної бази, відсутність акредитації за стандартами ЄС.
Відсутність цифрових інструментів моніторингу і звітності	Проблеми з впровадженням інтегрованої системи управління (IACS) та системи ідентифікації землекористування (LPIS).
6. Геополітичні й безпекові бар'єри	
Повномасштабна війна та окупація частини територій	Руйнування інфраструктури, обмежений доступ до земель, інвестиційна непевність.
Ризики продовольчої безпеки	Зростання ролі короткострокових заходів, що відсувають на задній план довгострокову інтеграцію.

Джерело: сформовано автором

Подолання виявлених перешкод потребує запровадження виваженої державної стратегії, орієнтованої на:

- посилення інституційної спроможності профільних органів управління;
- прискорення імплементації європейських регуляторних норм, зокрема у частині санітарних та фітосанітарних заходів (SPS-заходи), якості та безпечності харчових продуктів;
- формування прозорих механізмів фінансової підтримки агро-виробників, орієнтованої на підтримку стратегічно важливих галузей агропродовольчого сектору;
- сприяння інноваційно-технологічному розвитку, що передбачає перехід до Smart Agriculture, підтримку агростартапів, цифрову трансформацію інструментів управління, моніторингу й контролю;
- відбудову інфраструктури та логістики, створення агропромислових кластерів й хабів, відновлення експортної інфраструктури, доступ до портів;
- врахування безпекових ризиків у проектуванні середньо- та довгострокових політик;
- розвиток людського капіталу та підвищення залученості аграрної спільноти й профільних галузевих асоціацій до формування аграрної політики;
- екологізацію та адаптацію до кліматичних змін, що охоплює сталі практики землекористування, біотехнології, розвиток органічного виробництва тощо.

Загалом трансформація аграрної політики України є комплексним процесом, що має базуватись на взаємодії чотирьох ключових стовпів: технологічної модернізації агросектору, екологічної відповідальності, глобальної інноваційної інтеграції та інтелектуального розвитку кадрового потенціалу як визначальної основи інноваційних перетворень.

Сучасне агровиробництво досить активно просувається в напрямі високотехнологічних індустрій, де основним драйвером ефективності є цифрові технології. В Україні простежується суттєвий потенціал інтеграції аграрного сектору до парадигми четвертої аграрної революції, базисом якої, на нашу думку, мають стати наступні ключові технологічні рішення:

- штучний інтелект (AI), який можна використовувати для обробки великих масивів даних, прийняття управлінських рішень на основі алгоритмів глибинного аналізу, оптимізації використання ресурсів (земельних, водних, добрив, ЗЗР), моделювання урожайності, виявлення відхилень у роботі техніки й систем поливу (predictive maintenance) тощо;

– інтернет речей (IoT) та безпілотні літальні апарати (дрони), що забезпечують високоточний моніторинг агроєкосистем, зокрема щодо стану ґрунтів, рослин, кліматичних умов та дозволяють оперативно реагувати на різноманітні зміни й відповідно оптимізовувати виробничі процеси;

– автоматизовані та безекіпажні системи (автономні самокеровані комбайни, трактори, високоточні машини для управління поливом, збору врожаю, виконання інших технологічних операцій тощо), що сприятимуть автоматизації рутинних операцій;

– просування концепції Digital Twins, яка дозволяє створювати цифрові моделі фермерських рішень, тестувати інновації у віртуальному середовищі без ризику реальних втрат для виробництва, візуалізувати виробничі процеси в режимі реального часу, забезпечувати інтеграцію з IoT-сенсорами для відстеження стану ґрунтів та погодних факторів, моделювати вплив змін клімату та нових технологій на рівень продуктивності сільського господарства тощо.

Інтеграція даних технологічних рішень сприятиме якісному зростанню продуктивності агросектору та зниженню виробничих витрат, закладаючи таким чином стійку основу інноваційного розвитку галузі.

Наступним важливим напрямом модернізації аграрної політики є впровадження принципів екологічної відповідальності та сталих аграрних практик. Україна має значний потенціал екологічної трансформації агросектору та лідерства у питаннях вуглецево-нейтрального сільського господарства, що реалізуються шляхом:

– застосування відновлюваних джерел енергії (сонячна, вітрова, біогазова енергія з агровідходів), що дозволяє скоротити викиди парникових газів та зменшити залежність агросектору від викопних енергоносіїв;

– запровадження підходів регенеративного (відновлювального) землеробства, що передбачає системний підхід до управління ґрунтовими, біологічними та природно-кліматичними ресурсами, зокрема використання no-till й strip-till технологій, сидерації, мікробних препаратів і біостимуляторів, агролісівництва та низьковуглецевого землеробства, які сприяють відновленню екосистемних послуг й збереженню родючості ґрунтів, підвищенню стійкості агроєкосистем до кліматичних стресів (посух, злив, температурних коливань), підвищенню їх здатності до поглинання вуглецю та зменшення викидів парникових газів;

– втілення концепції циркулярної економіки, яка передбачає перехід від моделі «виробив – використав – викинув» до моделі «виробив –

використав – переробив – повернув у цикл», що сприятиме зменшенню кількості відходів, скороченню витрат на їх утилізацію, послабленню залежності від зовнішніх ресурсів (мінеральних добрив, викопного палива); створенню нових бізнес-моделей (виробництво біопродуктів, добрив, палив, вторинної сировини), зменшенню викидів парникових газів через більш ефективне використання ресурсів, збереженню біорізноманіття та посиленню стійкості агроєкосистем;

- оптимізація агрохімічного навантаження на агроєкосистеми, що сприятиме зменшенню антропогенного впливу господарської діяльності на довкілля, поліпшенню стану ґрунтових мікробіоценозів і зменшенню ризиків забруднення водою тощо.

Застосування екологічних практик мінімізує екологічні ризики, зменшує процеси деградації агроєкосистем, відкриває перспективи доступу до екологічно орієнтованих європейських ринків, що посилює міжнародну конкурентоспроможність й можливість участі у «зелених» фінансових програмах ЄС, Світового банку, ЄБРР й т.д.

Стратегічно важливим вектором розвитку аграрного сектору України є забезпечення інноваційного експорту та вихід на глобальні ринки високотехнологічної й нішевої агропродукції. В умовах трансформації глобальних продовольчих ланцюгів, зростання попиту на екологічно безпечну та функціональну продукцію, постає необхідність переосмислення традиційної сировинної моделі експорту на користь виробництва продукції з високою доданою вартістю, що досягається за допомогою реалізації наступних напрямів:

- диверсифікація експортної політики шляхом підтримки високо-технологічної, функціональної та екологічно сертифікованої агропродукції;

- формування національних експортних кластерів в біоекономіці, FoodTech і AgTech, що враховують високі стандарти сталості й безпеки;

- інтегрування українських виробників у європейські ланцюги постачання через відповідність Green Deal, Carbon Border Mechanism та іншим новітнім директивам ЄС;

- розвитку партнерства між бізнесом, наукою та урядом, зокрема у форматі публічно-приватних інноваційних платформ.

Реалізація вищезазначених заходів, на наше переконання, сприятиме формуванню стійких конкурентних переваг України на глобальному агропродовольчому ринку забезпечуючи:

- поглиблення диверсифікації аграрного експорту за рахунок виходу на нові сегменти ринку (інноваційна продукція, функціональні продукти, технології з високою доданою вартістю);

- зменшення рівня залежності від сировинної моделі постачання, що підвищить стійкість до цінових коливань на глобальних ринках;
- активне включення в глобальні інноваційні та технологічні ланцюги, зокрема в межах Європейського зеленого курсу (Green Deal) та міжнародних кліматичних угод;
- формування в Україні нових інноваційно-орієнтованих аграрних кластерів, які об'єднуюватимуть виробництво, науку, логістику та експортну інфраструктуру;
- залучення інвестицій у високотехнологічні напрями агровиробництва, що забезпечить довгострокову економічну стійкість і підвищення продуктивності.

Неабиякої актуальності набуває інтеграція механізмів післявоєнного відновлення сільського господарства у загальний курс євроінтеграції, що створить сприятливі умови не лише для подолання наслідків війни, а й дозволить сформувати оновлену модель аграрної політики, що відзначатиметься доволі високим рівнем адаптивності, інноваційності та головним чином націлюватиметься на довгострокову стійкість.

У цілому, євроінтеграційний курс висуває до українського аграрного сектору низку принципово нових вимог, зокрема щодо якості продукції та її безпечності, простежуваності походження й ідентифікації виробничих ланцюгів, дотримання екологічних стандартів та забезпечення сталого сільського розвитку. У цьому зв'язку набуває особливого значення необхідність гармонізації законодавства України із нормами та практиками ЄС, зокрема в частині санітарних і фітосанітарних вимог, захисту довкілля, біорізноманіття, розвитку відновлювальної енергетики тощо.

3. Цільові стратегічні орієнтири, індикатори та очікувані результати

Після підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (2014 рік) відбувається поступове зближення аграрного законодавства та аграрної політики з європейськими стандартами, проте реальний рівень їх впровадження наразі залишається недостатнім і потребує суттєвого поглиблення. З огляду на це, постає об'єктивна необхідність формування та реалізації цілісної стратегії, в основу якої мають бути покладені євроінтеграційні пріоритети.

З огляду на це нами запропоновано ключові стратегічні орієнтири, що можуть стати основою трансформації аграрної політики (табл. 2).

Таблиця 2

**Цілові стратегічні орієнтири трансформації
аграрної політики України**

Стратегічний напрям	Цільовий стратегічний орієнтир	Короткий зміст
1	2	3
І. Інституційна адаптація та правове наближення	Гармонізація законодавства та стандартів	Наближення до <i>acquis communautaire</i> , адаптація SPS, земельного та екологічного законодавства
	Підготовка до участі в САП	Створення умов для участі у Спільній аграрній політиці ЄС (екосхеми, стратегічне планування)
	Підвищення інституційної спроможності органів управління аграрною політикою	Посилення ролі і компетенцій державних інституцій, удосконалення координації, впровадження сучасних управлінських практик для ефективної розробки, імплементації та моніторингу аграрної політики
	Розбудова системи моніторингу, контролю та оцінки аграрної політики (M&E)	Впровадження прозорих і стандартизованих механізмів збору даних, оцінки результатів політики та контролю її реалізації для своєчасного коригування стратегій та підвищення ефективності
	Залучення аграрної спільноти до процесів формування політики та реформ	Розвиток діалогу між владою, фермерами, науковцями і громадськими організаціями для врахування їх інтересів і потреб, підвищення прозорості та підтримки реформ у аграрній сфері
	Інтеграція безпекових і ризик-орієнтованих підходів	Створення систем управління ризиками з урахуванням воєнних загроз, розвиток аграрного моніторингу, захист логістики та критичної інфраструктури, підтримка страхування аграрних ризиків
	Підвищення готовності до криз та надзвичайних ситуацій	Формування місцевих антикризових команд, навчання фермерів основам кризового управління, впровадження протоколів реагування на воєнні, кліматичні та економічні загрози
ІІ. Економічне відновлення та модернізація	Інноваційна модернізація виробництва	Впровадження сучасних технологій, точне землеробство, автоматизація
	Поглиблення інвестиційної привабливості	Гарантії прав, страхування, пільгове кредитування, залучення приватних та міжнародних інвесторів
	Бюджетна підтримка агросектору	Субсидії, програми співфінансування, підтримка модернізації
	Розбудова інфраструктури	Модернізація виробничих потужностей, логістики, переробних підприємств
	Цифровізація ("AgTech")	Впровадження LPIS, IACS, супутниковий моніторинг, блокчейн

Закінчення таблиці 2

1	2	3
III. Екологічна трансформація та стале землекористування	Імплементація Європейського зеленого курсу	Зниження викидів, сертифікація, агроекологічні практики, органічне землеробство
	Відновлювальна енергетика	Розвиток відновлювальних джерел енергії (біогаз, біомаса, сонячна та вітрова енергія в агросекторі)
	Кліматоадаптивна політика	Страхування ризиків, розвиток зрошення, селекція, управління кліматичними загрозами
IV. Людський капітал та знання	Підтримка МСП	Спрощення доступу до фінансів, консультацій, ринків збуту для малих виробників
	Освіта та наука	Модернізація аграрної освіти, дуальна освіта, наукові центри, дорадництво
	Інновації та трансфер технологій	Створення агроінноваційних кластерів, участь у Horizon Europe
V. Якість продукції та просування на ринки ЄС	Якість і безпека продукції	Відповідність стандартам SPS, HACCP, EFSA, ISO
	Розширення ринків збуту	Логістика, експортні платформи, брендування української продукції
VI. Продовольча безпека	Сталий внутрішній продовольчий баланс	Акцент на виробництво базових харчових продуктів, формування державних продовольчих резервів
	Інституційне забезпечення	Створення та модернізація систем моніторингу, прогнозування і реагування на продовольчі небезпеки
	Розвиток логістики та інфраструктури зберігання	Інвестиції в логістичні центри, інфраструктуру зберігання та переробки для стабільного забезпечення продовольством внутрішнього ринку та експорту
VII. Повоснна відбудова аграрного сектору	Пошук ефективних механізмів повоснної розбудови аграрного сектору	Розмінування земель, реконструкція аграрної інфраструктури, відновлення ланцюгів доданої вартості
	Фінансова підтримка відновлення	Надання субсидій, грантів та пільгового кредитування у зоні відновлення; податкові стимули, інвестиції
	Інституційна координація та управління відбудовою	Створення ефективної міжвідомчої системи управління відбудовою за участі міжнародних партнерів (ООН, FAO, ЄС тощо)

Джерело: сформовано автором.

Стратегічний напрям 1. Посилення інституційної та управлінської основи трансформації аграрної політики.

Цільові стратегічні орієнтири:

– гармонізація законодавства та стандартів відповідно до норм Європейського Союзу;

– підготовка до участі в інструментах Спільної аграрної політики ЄС (САП);

– посилення інституційної спроможності органів управління аграрною політикою;

– розбудова системи моніторингу, контролю та оцінки ефективності аграрної політики (M&E);

– інтеграція безпекових і ризик-орієнтованих підходів до управління аграрним сектором;

– підвищення готовності до криз та надзвичайних ситуацій;

– залучення аграрної спільноти й профільних асоціацій до процесів формування аграрної політики та реформування.

Стратегічний напрям 2. Економічна модернізація, цифровізація та фінансова підтримка аграрного сектору.

Цільові стратегічні орієнтири:

– інноваційна модернізація аграрного виробництва;

– розбудова виробничої, логістичної та переробної інфраструктури;

– забезпечення прозорості та правової визначеності у сфері земельних відносин;

– запровадження цифрових технологій в аграрному секторі («AgTech»);

– формування ефективних фінансових та інвестиційних інструментів розвитку сільського господарства;

– розширення бюджетної підтримки аграрного сектору з орієнтацією на стратегічно важливі галузі агропродовольчого сектору.

Стратегічний напрям 3. Екологічна трансформація та екологічна сталість.

Цільові стратегічні орієнтири:

– імплементація принципів «європейського зеленого курсу» (European Green Deal);

– розвиток відновлюваної енергетики в аграрному секторі (біогаз, біомаса, сонячна енергія тощо);

– розвиток агроекологічних практик і підтримка сталого землекористування;

– розробка кліматоадаптивної політики та управління ризиками.

Стратегічний напрям 4. Соціальний розвиток і людський капітал.

Цільові стратегічні орієнтири:

– підтримка мікро- та малих агровиробників;

– зміцнення системи аграрної освіти, професійної підготовки та дорадництва;

– розвиток сільських територій і поліпшення якості життя у сільській місцевості.

Стратегічний напрям 5. Підвищення якості й безпечності продукції та просування на ринки ЄС.

Цільові стратегічні орієнтири:

- удосконалення системи контролю якості, простежуваності та безпеки продукції;
- розширення логістичних і торговельних можливостей на європейських ринках.

Стратегічний напрям 6. Продовольча безпека.

Цільові стратегічні орієнтири:

- досягнення стійкого продовольчого балансу всередині країни;
- створення інституційних механізмів забезпечення продовольчої безпеки;
- модернізація логістичних систем й інфраструктури зберігання продукції.

Стратегічний напрям 7. Повоєнна відбудова аграрного сектору.

Цільові стратегічні орієнтири:

- пошук і реалізація ефективних моделей та інструментів відновлення сільського господарства та людського капіталу в умовах повоєнної відбудови;
- мобілізація фінансових ресурсів для підтримки сталого відновлення виробничих потужностей і аграрної інфраструктури;
- зміцнення інституційної спроможності управління процесами повоєнної реконструкції, координації, моніторингу між державними органами, громадами та міжнародними партнерами.

Розглянемо більш детально основні цільові стратегічні орієнтири.

1. Гармонізація законодавства та стандартів виробництва відповідно до норм Європейського Союзу. Важливою умовою інтеграції України до спільного ринку ЄС є приведення аграрного законодавства у відповідність до *acquis communautaire*, що включає узгодження стандартів якості, санітарних та фітосанітарних вимог, правил сертифікації продукції, простежуваності виробництва та заходів захисту довкілля. Передбачається, що реалізація даних кроків сприятиме відкриттю нових ринків збуту, зміцненню довіри до українських товаровиробників та створенню рівних конкурентних можливостей на ринках ЄС.

Адаптація законодавства передбачає приведення українських нормативно-правових актів у відповідність до вимог спільної аграрної політики ЄС (Common Agricultural Policy, CAP), стандартів безпечності харчових продуктів (зокрема, Регламенту (ЄС) № 178/2002), вимог до санітарних та фітосанітарних заходів, а також екологічних норм. Особливої уваги потребує імплементація положень Угоди про асоціацію

між Україною та ЄС, яка визначає базові орієнтири інтеграційних процесів у сфері агропромислового виробництва.

На практичному рівні гармонізація законодавства має включати виконання наступних заходів:

- проведення детального аудиту чинної нормативної бази із виявленням прогалин та невідповідностей стандартам ЄС;

- формування дорожньої карти законодавчих змін із визначенням пріоритетних сфер (безпеність харчових продуктів, ветеринарія, фітосанітарні заходи, екологічна сертифікація і т.д.);

- запровадження механізмів моніторингу та контролю за виконанням євроінтеграційних вимог на рівні аграрних підприємств і фермерських господарств;

- підвищення інституційної спроможності державних органів влади у сфері аграрної політики через підготовку кадрів, обмін досвідом та реалізацію спільних проєктів з європейськими партнерами.

Очікуваними результатами реалізації цих заходів є:

- розширення ринків збуту української агропродукції завдяки відповідності європейським стандартам якості, безпечності та простежуваності;

- підвищення рівня довіри до українських виробників, із боку європейських партнерів і споживачів, як надійного постачальника продукції із високими стандартами виробництва;

- створення рівних умов конкуренції для українських аграріїв на внутрішньому ринку ЄС шляхом усунення технічних та дискримінаційних бар'єрів;

- підвищення прозорості регуляторного середовища та передбачуваності аграрної політики України;

- посилення екологічної відповідальності виробництва та раціонального використання природних ресурсів у сільському господарстві;

- наближення інструментів і підходів Спільної аграрної політики ЄС (САП), зокрема у частині державної підтримки мікро- й малого агробізнесу, екологічно орієнтованих практик та сталого розвитку сільських територій.

2. *Інноваційна модернізація аграрного виробництва.* Підвищення економічної стійкості аграрної галузі вимагає активного запровадження інноваційних рішень. Особлива увага у цьому зв'язку приділяється таким напрямам як розвиток точного землеробства, біотехнологій, автоматизація та роботизація виробничих процесів, використання цифрових платформ «AgTech» та «Smart Farming» тощо. Задля вирішення даного питання важливим є створення умов, що стимулюють формування сприятливого клімату для залучення інвестицій у науково-

дослідні розробки та їх комерціалізацію. Дієвим інструментом може слугувати підтримка інноваційних агротехнологій, включно з фінансовими інструментами для мікро- та малих агровиробників, такими як: гранти, пільгове кредитування, повна або часткова компенсація інвестицій у цифровізацію та екомодернізацію, податкові стимули тощо.

На практичному рівні інноваційна модернізація передбачає реалізацію таких заходів, як:

- використання високотехнологічного обладнання у сфері вирощування, збору та переробки сільськогосподарської продукції;
- активне впровадження новітніх технологічних рішень у сільське господарство: краплинне зрошення, мікродощування, датчики вологості, автоматизація, штучний інтелект, безпілотні системи, агродрони, супутникові технології;
- інтеграцію цифрових технологій (Big Data, IoT, GPS-навігація, дистанційне зондування землі) у виробничі процеси для оптимізації ресурсного забезпечення та підвищення врожайності;
- активізацію біотехнологічних розробок, зокрема застосування біостимуляторів росту, біопестицидів, генетично адаптованих культур, що відповідають європейським стандартам безпечності, розвиток селекції та насінництва;
- впровадження інноваційних методів збереження родючості ґрунтів і водних ресурсів у рамках сучасних екологоорієнтованих концепцій;
- розвиток інноваційної інфраструктури, що включає агротехнологічні парки, бізнес-інкубатори для стартапів в агросекторі, дослідницькі центри, орієнтовані на трансфер технологій;
- створення ефективних механізмів підтримки наукових досліджень, залучення інвестицій в агроінновації та стимулювання державно-приватного партнерства, що є основою сталого інноваційного розвитку аграрного виробництва.

Інноваційна модернізація аграрного сектору є визначальним чинником підвищення його ефективності, конкурентоспроможності та адаптації до вимог європейського ринку. В умовах інтеграції України до Європейського Союзу оновлення виробничих процесів шляхом упровадження сучасних технологій стає критично важливим для досягнення стійкого економічного зростання в умовах євроінтеграції та повоєнного відновлення економіки країни.

Очікуваними результатами реалізації заходів інноваційної модернізації аграрного сектору можуть стати наступні:

- підвищення продуктивності агровиробництва шляхом упровадження новітніх високотехнологічних та цифрових рішень;

- раціональне використання природних ресурсів на основі впровадження технологій точного землеробства;
- зниження собівартості та підвищення рентабельності агро-виробництва;
- поліпшення показників якості та безпечності агропродовольства у відповідності з стандартами ЄС;
- розбудова інноваційної інфраструктури та стимулювання трансферу технологій;
- підвищення інвестиційної привабливості галузі та посилення її інвестиційного потенціалу;
- зміцнення адаптивної спроможності до кліматичних змін;
- всебічна підтримка розвитку кадрового потенціалу у сфері агроінновацій.

3. *Формування сталих ланцюгів доданої вартості в аграрному секторі.* У межах європейської інтеграції України пріоритетним стратегічним напрямом аграрної політики є формування повноцінних і конкурентоспроможних ланцюгів доданої вартості в аграрному секторі. Такий підхід дозволяє не лише збільшити прибутковість сільсько-господарського виробництва, а й забезпечити глибшу інтеграцію в європейські ринки через експорт продукції з високим ступенем переробки, підвищення якості та сталу зайнятість на місцевому рівні.

Формування ланцюгів доданої вартості базується на комплексній взаємодії усіх учасників виробничо-комерційного процесу, від виробника сировини до кінцевого споживача, та забезпечує послідовне нарощування доданої вартості на кожному етапі: виробництво, первинна обробка, переробка, логістика, маркетинг і продаж.

Основні напрями розвитку ланцюгів доданої вартості в аграрному секторі та стратегічні завдання:

- підтримка локальної переробної промисловості, що досягається шляхом стимулювання інвестицій у створення та модернізацію підприємств із переробки аграрної сировини на місцевому рівні (міні-заводи, кооперативні потужності, мобільні переробні комплекси), що дозволяє створювати робочі місця всередині громади;
- розвиток інтегрованих агропродовольчих кластерів, що забезпечують ефективну взаємодію виробників, переробників, логістичних компаній, наукових установ і органів влади в межах одного територіального простору та створює синергію для інновацій, спільного маркетингу, логістики та просування брендів локального походження;
- підвищення якості продукції та її сертифікація, що вимагає дотримання високих стандартів безпечності, простежуваності та якості агропродовольчої продукції. Формування ланцюгів доданої вартості

передбачає запровадження систем HACCP, ISO, GlobalG.A.P., органічної сертифікації, а також маркування географічного походження продукції (PDO, PGI, TSG);

- розвиток контрактного фермерства та кооперації, що досягається через горизонтальну і вертикальну інтеграцію, підтримку аграрних кооперативів, фермерських об'єднань та запровадження довгострокових контрактів із переробними і торговельними структурами, що здатне суттєво зміцнити позиції мікро- та малих виробників у системі ринку;

- інституційна та фінансова підтримка, що передбачає механізми грантової, кредитної та консультативної підтримки учасників ланцюгів доданої вартості, розвиток сервісних центрів, агрологістичних хабів і цифрових платформ, участь у програмах ЄС (зокрема у рамках політики розвитку сільських територій та інструментів підтримки малого агробізнесу).

Очікувані результати:

- підвищення рівня переробки сільськогосподарської продукції та зменшення залежності від експорту сировини;

- зростання доданої вартості в аграрному секторі та збільшення надходжень до місцевих бюджетів;

- створення нових робочих місць і підтримка зайнятості в сільських громадах;

- підвищення конкурентоспроможності української продукції на європейських і світових ринках;

- розвиток економіки замкнутого циклу та екологізація виробничих процесів.

Таким чином, формування ефективних ланцюгів доданої вартості є ключовим інструментом зміцнення позицій українського аграрного виробництва в єдиному європейському аграрному просторі. Це відкриває можливості для нарощування економічної ефективності, забезпечення стійкого розвитку аграрного сектору, відновлення після війни та активізації внутрішніх ресурсів сільських територій.

4. *Розширення логістичних і торговельних можливостей на європейських ринках.* Одним із важливих стратегічних пріоритетів розвитку аграрної політики України в умовах європейської інтеграції є розширення логістичних і торговельних можливостей на ринках Європейського Союзу. Дієва інтеграція українського аграрного виробництва у внутрішній ринок ЄС вимагає налагодження нових торгових маршрутів і створення сучасної інфраструктури транспортування, зберігання й реалізації продукції відповідно до європейських стандартів тощо.

Розширення логістичних можливостей включає такі заходи, як:

- модернізація транспортної інфраструктури (розвиток залізничних, автомобільних, річкових і морських перевезень із врахуванням вимог транскордонної торгівлі та експортної орієнтації);
- інвестування у створення та оновлення логістичних центрів, хабів, складів, терміналів (зокрема, зернових);
- відновлення зруйнованих війною логістичних об'єктів, зокрема, елеваторів, зрошувальних систем, прикордонних вузлів тощо;
- розширення інфраструктури сертифікації, митного оформлення, санітарного та фітосанітарного контролю відповідно до вимог ЄС;
- цифровізація логістичних і митних процедур для пришвидшення перетину кордонів.

У сфері торговельних можливостей важливими заходами є:

- диверсифікація ринків збуту (активізація співпраці не лише з традиційними країнами-членами ЄС, але й з новими ринками в межах європейського простору);
- підвищення маркетингової активності (просування української аграрної продукції через участь у міжнародних виставках, форумах, бізнес-зустрічах);
- запуск цифрових платформ для підтримки експорту, маркетплейсів і систем пошуку партнерів.

Ефективна інтеграція у міжнародні ланцюги створення доданої вартості потребує розвитку сучасної логістичної інфраструктури, портів потужностей, залізничного сполучення, митної лібералізації та цифровізації процедур експорту. Очікується, що створення сучасних логістичних центрів, логістичних хабів, розвиток мережі зернових терміналів, удосконалення прикордонної інфраструктури сприятиме підвищенню конкурентоспроможності українських товаровиробників на зовнішніх ринках. Важливо акцентувати окрему увагу на зруйнованих війною логістичних маршрутах, елеваторах, зрошувальних системах, що потребують відновлення тощо.

Очікуваними результатами виконання даних заходів будуть:

- підвищення конкурентоспроможності української агропродукції на зовнішніх ринках;
- скорочення логістичних витрат і втрат продукції;
- інтеграція до європейських ланцюгів доданої вартості;
- поглиблення співпраці з європейськими партнерами;
- зростання обсягів експорту та розширення присутності українських виробників у країнах ЄС.

5. *Підтримка мікро- та малих агровиробників.* У контексті європейської інтеграції особливого значення набуває підтримка малих

та мікро- сільськогосподарських виробників як основи стійкого розвитку аграрного сектору України. Досвід країн Європейського Союзу свідчить, що саме малі та середні агроформування забезпечують внутрішню продовольчу безпеку, розвиток сільських територій та сприяють збереженню агробіорізноманіття.

З огляду на це підтримка мікро- та малих виробників має ґрунтуватись на таких основних засадах:

- фінансова підтримка, що передбачає доступність кредитних ресурсів, мікрофінансування, програм державної та міжнародної фінансової допомоги для розвитку виробничих потужностей та інноваційної діяльності;

- інституційна підтримка, яка охоплює створення сприятливого правового середовища для функціонування кооперативів, об'єднань виробників, аграрних кластерів, що дозволить малим підприємствам посилити свої конкурентні позиції;

- консультаційна та освітня підтримка, що включає в себе забезпечення доступу до сучасних знань, технологій, дорадництва й консультаційних послуг у сферах агрономії, маркетингу, фінансів та правового регулювання;

- підвищення доступу до ринків збуту, що має на меті сприяння виходу малих виробників на внутрішні й зовнішні ринки шляхом розвитку коротких каналів збуту – ринків прямого продажу, фермерських ярмарків, та електронної комерції;

- створення умов для впровадження інновацій у діяльність мікро- та малих агроформувань, зокрема через поширення цифрових рішень, агротехнічних новацій та зелених технологій.

Таким чином, ефективна підтримка мікро- та малих виробників є ключовим чинником забезпечення сталого розвитку аграрного сектору України, його соціальної орієнтації та конкурентоспроможності в умовах європейської інтеграції. Зважаючи на це обґрунтованою є потреба розширення інструментів фінансової підтримки, розгортання цільових програм фінансування, всебічна підтримка у створенні кооперативних об'єднань з принципово новою філософією їх життєвого циклу, розширення доступу до консультаційних послуг, дорадництва, кредитування та технологічних інновацій.

6. Зміцнення системи аграрної науки, освіти та вдосконалення професійної підготовки. Успішна трансформація аграрного сектору України в умовах європейської інтеграції неможлива без належного рівня науки, освіти та професійної підготовки кадрів. Висококваліфіковані спеціалісти є ключовим ресурсом для впровадження інновацій,

розвитку сталого сільського господарства та забезпечення конкурентоспроможності на міжнародних ринках.

Основними завданнями в цьому напрямі є:

- формування конкурентоспроможного та інноваційно орієнтованого аграрного наукового середовища, здатного генерувати прикладні знання, технології та рішення для забезпечення сталого розвитку сільського господарства в умовах глобальних змін;

- посилення інтеграції науки, освіти та бізнесу з метою прискорення трансферу інновацій до агровиробництва;

- модернізація аграрної освіти відповідно до європейських стандартів, включаючи оновлення навчальних програм, інтеграцію практико-орієнтованих курсів, використання сучасних методів навчання та цифрових технологій;

- розвиток дуальної освіти, що передбачає поєднання теоретичної підготовки у закладах освіти з практичною діяльністю на підприємствах дозволить забезпечити слухачів актуальними навичками та знаннями, що відповідають реальним потребам ринку праці;

- підвищення кваліфікації та перепідготовка кадрів, що має на меті системне проведення тренінгів, семінарів, короткотермінових курсів для фермерів, менеджерів агропідприємств та державних службовців, які задіяні в аграрному сегменті;

- посилення співпраці з європейськими освітніми та науковими установами для обміну досвідом, обміну студентами та викладачами, участі у міжнародних дослідницьких проєктах, програмах Erasmus+, Horizon Europe тощо;

- розвиток компетентностей у сфері сталого землекористування, екологічної безпеки, біотехнологій та цифровізації аграрного виробництва, що сприятиме формуванню нового покоління аграріїв, здатних працювати відповідно до найкращих світових стандартів.

Висококваліфіковані кадри є запорукою успішної адаптації аграрного сектору до вимог європейського ринку. Актуальним є оновлення освітніх програм з урахуванням новітніх технологій та стандартів, розвиток програм міжнародного обміну студентами й спеціалістами, підтримка безперервної освіти в аграрній сфері, професійна підготовка й перепідготовка кадрів для сучасного сільського господарства. Звертають на себе увагу й такі аспекти як підтримка міждисциплінарних досліджень та трансфер технологій між наукою і виробництвом. Окрім того, у світовій та вітчизняній практиці упродовж останніх років популярності набуває розвиток агроосвітніх кластерів і практикоорієнтованих навчань, а також створення агроінноваційних хабів.

Очікувані результати:

- підвищення рівня конкурентоспроможності та інноваційності аграрного сектору завдяки впровадженню наукових розробок і технологій;
- посилення ролі науки у формуванні аграрної політики, орієнтованої на ефективне управління ресурсами, підтримку продовольчої безпеки, адаптацію до кліматичних змін, наукове забезпечення процесів євроінтеграції тощо;
- системна інтеграція результатів наукових досліджень у практику аграрного виробництва через розвиток механізмів трансферу технологій, комерціалізацію наукових розробок, створення аграрних інноваційних кластерів, інкубаторів, центрів агроінновацій та стартап-платформ;
- зростання частки прикладних досліджень і технологій, орієнтованих на потреби агробізнесу та спрямованих на подолання сучасних викликів;
- зміцнення кадрового потенціалу агропродовольчого сектору;
- розширення міжнародної співпраці та академічної мобільності.

7. *Запровадження цифрових технологій в аграрному секторі («AgriTech»).* Цифровізація аграрного виробництва є однією з ключових складових сучасної аграрної політики, що відкриває нові можливості для підвищення ефективності, екологічності та конкурентоспроможності українського сільського господарства. Впровадження інноваційних технологій («AgriTech») є необхідною умовою для інтеграції до європейського аграрного простору.

Основні напрями цифрової трансформації агросектору:

- впровадження технологій точного землеробства, що дозволяють оптимізувати використання ресурсів (води, добрив, засобів захисту рослин) шляхом моніторингу стану ґрунтів, погодних умов та стану посівів через системи супутникового спостереження та дрони;
- використання «розумної» техніки (смарт-трактори, автономні комбайни) та автоматизованих систем управління виробничими процесами для зниження витрат і підвищення продуктивності;
- інтеграція систем управління даними, зокрема, застосування спеціалізованого програмного забезпечення (ERP-систем, CRM для аграріїв) для контролю бізнес-процесів, аналізу продуктивності та прийняття обґрунтованих управлінських рішень;
- розвиток цифрових платформ для продажу продукції, взаємодії між виробниками та споживачами, участі в тендерах та реалізації контрактних продажів;
- використання блокчейн-технологій для забезпечення прозорості ланцюгів постачання, простежуваності продукції та підвищення довіри споживачів до якості агропродукції.

Запровадження цифрових інструментів є стратегічним чинником, що дозволить Україні зміцнити свої позиції на європейському ринку та забезпечити довгострокову конкурентоспроможність у глобальному аграрному середовищі. Цифровізація є невід'ємною складовою сучасного аграрного виробництва. Використання інноваційних рішень – таких як Big Data, Інтернет речей (IoT), блокчейн-технології, штучний інтелект, геоінформаційні системи, GPS-навігація – дозволить оптимізувати виробничі процеси та суттєво мінімізувати існуючі й потенційні ризики.

8. *Імплементация принципів «зеленої економіки» та «європейської зеленої угоди» (European Green Deal).* Європейський зелений курс передбачає перехід до кліматично нейтральної економіки, що має надзвичайно важливе значення для аграрного сектору України. Імплементация його принципів включає зниження викидів парникових газів, підтримку біорізноманіття, перехід до органічного виробництва, раціональне використання водних і земельних ресурсів, розвиток відновлюваної енергетики в сільському господарстві та застосування ресурсоощадних технологій.

Зелена трансформація агропромислового виробництва охоплює:

- імплементацию принципів Європейського зеленого курсу (Green Deal) в аграрну політику України, включно з поступовим зниженням викидів парникових газів, оптимізацією використання природних ресурсів та впровадженням циркулярної економіки у виробничі процеси;
- розширення практик органічного землеробства, біологічного захисту рослин, мінімізації використання синтетичних добрив і пестицидів, відповідно до стандартів ЄС щодо безпечності харчових продуктів і захисту довкілля;
- розвиток агроекологічних практик, спрямованих на відновлення родючості ґрунтів, охорону водних ресурсів, раціональне використання зрошувальних угідь та меліоративних систем, збереження біорізноманіття та адаптацію до змін клімату;
- підтримку сталого землекористування через удосконалення системи управління земельними ресурсами, моніторинг екологічного стану земель та впровадження заходів протидії деградації ґрунтів.

Передбачається, що зелена трансформація не лише забезпечить відповідність аграрного сектору європейським стандартам, а й сприятиме підвищенню його стійкості до існуючих кліматичних викликів. Слід зазначити, що реалізація відповідних стратегічних орієнтирів є необхідною умовою для досягнення гармонізації із політикою Європейського Союзу у сфері аграрного виробництва та сталого розвитку.

9. *Розвиток агроекологічних практик і підтримка сталого землекористування.* Розвиток агроекологічних практик та забезпечення сталого землекористування становлять важливу складову стратегії трансформації аграрного сектору України відповідно до стандартів Європейського Союзу. Ці напрями спрямовані на збереження природного середовища, підвищення стійкості агроєкосистем до кліматичних змін та зміцнення продовольчої безпеки.

Агроекологічні практики передбачають необхідність виконання наступних заходів:

- застосування методів ресурсозберігаючого землеробства: мінімальний обробіток ґрунту, мульчування, впровадження сівозмін із багаторічними культурами для підвищення родючості ґрунтів і зменшення ерозії ґрунтів;

- використання біологічних методів захисту рослин: інтегроване управління шкідниками (IPM), застосування біопестицидів і природних ворогів шкідників для зменшення хімічного навантаження на довкілля;

- розвиток органічного виробництва як пріоритетного напрямку, що відповідає вимогам екологічної сертифікації ЄС та підтримується відповідними механізмами фінансування.

Сталий розвиток земельних ресурсів охоплює:

- оптимізацію структури землекористування з урахуванням екологічної цінності територій, необхідності збереження лісів, водноболотних угідь та інших природних екосистем;

- запровадження систем моніторингу стану ґрунтів для запобігання їх деградації, засоленню, виснаженню або забрудненню хімічними речовинами;

- підтримку заходів із меліорації та рекультивації земель, які зазнали деградації внаслідок господарської діяльності чи збройної агресії.

Очікуваними результатами впровадження сталих агроекологічних практик є:

- поліпшення фізико-хімічних властивостей ґрунтів й підвищення їх родючості;

- зменшення інтенсивності ерозійних процесів та мінімізація антропогенного впливу господарської діяльності на земельні ресурси;

- зменшення обсягів застосування хімічних засобів захисту рослин через перехід на альтернативні біологічні методи захисту;

- збереження біорізноманіття та екосистемних функцій агроландшафтів;

- розширення площ під органічним виробництвом та нарощування експорту органічної продукції;

- відновлення продуктивного потенціалу деградованих земель через меліорацію й рекультивацию;

- поетапна інтеграція політики Європейського зеленого курсу та принципів Стратегії «Від ферми до виделки» в систему аграрного виробництва.

Таким чином, впровадження агроекологічних практик і підтримка сталого використання земель створюють основу для довготривалого розвитку сільських територій, підвищення продуктивності агросектору та адаптації до глобальних екологічних викликів.

У контексті європейських екологічних ініціатив важливо стимулювати розвиток екологічно безпечних технологій. Зокрема, підтримка органічного землеробства, зменшення обсягів використання пестицидів і добрив, збереження родючості ґрунтів і біорізноманіття, що є невід'ємними складовими стратегії сталого розвитку аграрного сектору ЄС. З огляду на це вкрай важливо забезпечити сприятливі умови екологізації аграрного виробництва, впроваджуючи стимули до використання органічних методів господарювання, відновлення родючості ґрунтів, раціонального водокористування, зменшення вуглецевого сліду тощо.

10. Розвиток відновлювальної енергетики в аграрному секторі. Перехід до використання відновлювальних джерел енергії є одним із стратегічних завдань аграрної політики України в контексті євроінтеграції та реалізації положень «Європейського зеленого курсу» (European Green Deal). Сільське господарство, завдяки наявності біомаси, значного потенціалу сонячної, вітрової та геотермальної енергії, має унікальні можливості для розвитку відновлювальної енергетики.

Основними напрямками розвитку відновлювальної енергетики в аграрному секторі є наступні:

- біоенергетика, що включає виробництво біогазу та біодизеля з органічних відходів аграрного виробництва, що дозволяє утилізувати відходи, зменшити викиди парникових газів і водночас забезпечити агрогосподарства власною енергією;

- сонячна енергетика, яка передбачає встановлення сонячних панелей на дахах господарських будівель сільськогосподарських підприємств та використання деградованих земель для розміщення сонячних електростанцій;

- вітрова енергетика, яка базується на використанні вітрового потенціалу сільських територій, що є особливо актуальним для південних регіонів України;

- геотермальна енергетика основою якої є застосування геотермальних ресурсів для обігріву теплиць, а також приміщень для зберігання сільськогосподарської продукції;

– впровадження енергоефективних технологій у виробничі процеси, що забезпечують скорочення споживання традиційних енергоресурсів і зменшення викидів вуглецю.

Очікується, що підтримка розвитку відновлювальної енергетики сприятиме:

- диверсифікації джерел енергопостачання у сільській місцевості;
- зниженню залежності аграрного сектору від традиційних енергоресурсів;
- створенню нових робочих місць у сільських громадах;
- зміцненню енергетичної безпеки країни та досягненню кліматичних цілей відповідно до міжнародних зобов'язань.

Таким чином, розвиток відновлювальної енергетики є важливою складовою сталої трансформації аграрного сектору та одним із напрямів інтеграції України у європейський екологічний простір. Інтенсифікація використання відновлюваних джерел енергії (біоенергетики, сонячної, вітрової енергії) у сільському господарстві є ключовим напрямом підвищення енергоефективності аграрних підприємств та суттєвого зниження екологічного навантаження на екосистеми. Цілком очевидно, що розвиток відновлювальної енергетики сприятиме енергетичній незалежності сільського господарства, зниженню вуглецевого сліду, диверсифікації енергетичних ресурсів та підвищенню економічної стійкості аграрних підприємств.

11. Сталій розвиток сільських територій. Одним із ключових стратегічних орієнтирів розвитку аграрної політики України в контексті європейської інтеграції є комплексний розвиток сільських територій як основи для забезпечення соціально-економічної стійкості аграрного сектору. Євроінтеграційний вектор розвитку передбачає не лише реформування системи державного управління та ринкових механізмів у сільському господарстві, але й трансформацію просторової, соціальної та інфраструктурної організації сільських територій.

Зміцнення потенціалу села як простору життєдіяльності сільського населення є однією з передумов ефективної адаптації України до Спільної аграрної політики ЄС. Розвиток сільських територій має базуватися на збалансованому поєднанні економічних, екологічних та соціальних чинників, спрямованих на підвищення якості життя та конкурентоспроможності сільських громад.

Основними заходами реалізації даного стратегічного орієнтиру є наступні:

- інфраструктурна модернізація, яка включає розвиток базової інженерної інфраструктури: транспортної (дороги, мости), комунальної (водопостачання, енергозабезпечення), цифрової (широкосмуговий

інтернет, IT-рішення), що є важливою передумовою формування комфортного та безпечного середовища проживання в сільській місцевості. Відновлення та модернізація інфраструктурних об'єктів, значною мірою пошкоджених унаслідок воєнних дій, є також складовою повоєнної відбудови сільських територій;

- покращення якості соціальних послуг шляхом забезпечення рівного доступу сільського населення до медичних, освітніх, культурних та адміністративних послуг, що є необхідною умовою для скорочення соціальної нерівності між містом і селом. Інвестиції в соціальну інфраструктуру сприятимуть демографічній стабільності, зменшенню міграційних втрат та підвищенню людського потенціалу села;

- сприяння громадському розвитку через підтримку громадських ініціатив, розвиток інституцій місцевого самоврядування, залучення громадян до процесів прийняття рішень у межах децентралізованої політики є важливими елементами підходів LEADER та CLLD, які успішно функціонують в ЄС і можуть бути адаптовані до українських умов;

- підтримка підприємництва і самозайнятості, що передбачає розвиток мікро- та малого аграрного і неаграрного бізнесу, зокрема у сфері сільського зеленого туризму, переробки сільськогосподарської продукції, локального виробництва та послуг, створює можливості для диверсифікації економіки села та зростання місцевої зайнятості.

Очікувані результати реалізації даного стратегічного орієнтуру:

- підвищення рівня життя та добробуту сільського населення;
- зменшення депопуляції та міграційних втрат у сільській місцевості;
- зміцнення людського капіталу села та стимулювання зворотної міграції;
- посилення соціальної згуртованості й просторової рівноваги регіонального розвитку;
- формування європейськоорієнтованої моделі інтегрованого сільського розвитку.

Таким чином, розвиток сільських територій постає не лише як частина соціальної політики, але й як фундамент для економічної модернізації аграрного сектору, ефективної євроінтеграції та повоєнного відновлення країни. Врахування кращих практик ЄС та гнучке впровадження відповідних механізмів дозволить забезпечити довгострокову стійкість українського села як простору інноваційного і сталого розвитку.

Відповідно до сучасних викликів та перспектив, основні стратегічні орієнтири аграрної політики України можна узагальнити у вигляді таблиці 3, де для кожного напрямку визначено цілі, індикатори оцінювання та очікувані результати.

Таблиця 3

**Цілі, індикатори та очікувані результати реалізації
стратегічних орієнтирів трансформації аграрної політики України
в умовах євроінтеграції**

№ з/п	Стратегічний орієнтир	Ціль	Індикатори	Очікувані результати
1	2	3	4	5
1	Гармонізація законодавства та стандартів	Інтеграція аграрного законодавства до норм ЄС	Кількість ухвалених законодавчих актів, рівень відповідності стандартам ЄС	Підвищення довіри європейських партнерів, розширення доступу до ринку ЄС
2	Інноваційна модернізація аграрного виробництва	Підвищення технологічного рівня агросектору	Частка інноваційних технологій у виробництві, обсяг інвестицій в інновації	Зростання продуктивності та конкурентоспроможності
3	Формування сталих ланцюгів доданої вартості	Розвиток переробних потужностей і агропродовольчої логістики	Частка переробленої продукції, експорт готової продукції, кількість нових логістичних кластерів	Зменшення сировинної залежності, зростання експортної виручки, створення робочих місць у сільській місцевості
4	Розширення логістичних і торговельних можливостей на європейських ринках	Посилення експорту агропродукції до ЄС	Обсяг аграрного експорту до ЄС, кількість сертифікованих виробників	Диверсифікація ринків збуту, зростання валютних надходжень
5	Підтримка мікро- та малих агровиробників	Підвищення спроможності МСП в агросекторі	Кількість підтриманих підприємств, обсяг фінансування МСП	Розширення виробничого потенціалу малих господарств
6	Зміцнення системи аграрної науки, освіти та вдосконалення професійної підготовки	Підготовка висококваліфікованих кадрів	Кількість оновлених освітніх програм, кількість підготовлених спеціалістів	Зростання професійної компетенції аграріїв
7	Запровадження цифрових технологій в агросекторі “AgriTech”	Підвищення цифровізації агровиробництва	Частка господарств, що використовують цифрові технології	Оптимізація виробничих процесів, підвищення врожайності

Закінчення таблиці 3

1	2	3	4	5
8	Інтеграція принципів «зеленої економіки» та Green Deal та зелена трансформація	Формування «зеленої» моделі розвитку агросектору	Частка зелених проєктів, обсяг викидів CO ₂ , площа земель під екологічним виробництвом	Зниження вуглецевого сліду, екологізація виробництва, зростання виробництва органічної продукції
9	Розвиток агроекологічних практик і сталого землекористування	Відновлення родючості ґрунтів і біорізноманіття	Площа земель, оброблюваних за принципами сталого землекористування	Підвищення екологічної стійкості аграрних систем
10	Розвиток відновлювальної енергетики	Скорочення залежності агросектору від традиційних джерел енергії	Площа господарств, що використовують ВДЕ, обсяги виробленої альтернативної енергії	Зменшення енергетичних витрат, підвищення енергетичної самостійності
11	Сталий розвиток сільських територій	Підвищення якості життя та економічної самодостатності громад	Рівень зайнятості, індекс якості життя, обсяг державної підтримки на розвиток громад	Розбудова соціально-економічної інфраструктури, зменшення рівня міграції, формування життєздатного сільського середовища

Джерело: сформовано на основі узагальнень результатів досліджень.

Отже, стратегічні орієнтири трансформації аграрного сектору України визначають системний підхід до його модернізації та адаптації до європейських стандартів. Реалізація зазначених цілей сприятиме переходу від традиційних моделей аграрного виробництва до інноваційно-екологічних форматів, що базуються на принципах сталого розвитку, «зеленої економіки» та цифрової трансформації.

Зокрема, гармонізація законодавчої бази та інтеграція до норм ЄС відкриває нові торговельні можливості, а впровадження інновацій та відновлювальних джерел енергії забезпечує енергетичну автономію аграрного сектору. Підтримка мікро- та малих виробників, розвиток агроекологічних практик та державна підтримка формують сприятливі умови для сталого сільськогосподарського виробництва в довгостроковій перспективі.

4. Рекомендації щодо реалізації стратегічних напрямів модернізації аграрної політики

Водночас, успішність реалізації окреслених пріоритетів залежить від комплексності реформ, ефективної координації дій між урядовими інституціями, бізнесом і громадянським суспільством, а також від здатності аграрного сектору оперативно реагувати на виклики глобального ринку та екологічні зміни.

Таким чином, формування стратегії сталого розвитку аграрного сектору України є критично важливим чинником забезпечення продовольчої безпеки держави, зростання її економічного потенціалу в умовах повоєнного відновлення та інтеграції до єдиного європейського простору.

З метою реалізації запропонованих стратегічних напрямів трансформації аграрної політики, з урахуванням сучасних викликів, пов'язаних із повоєнним відновленням економіки країни, необхідністю інтеграції в аграрну політику ЄС та імплементації європейських стандартів, нами сформульовано рекомендації для органів державної влади, аграрного бізнесу та освітньо-наукових установ.

Для органів державної влади:

- забезпечити повноцінну гармонізацію національного аграрного законодавства з нормами права Європейського Союзу, що сприятиме інтеграції України до єдиного європейського аграрного простору;

- сприяти розвитку транспортної та логістичної інфраструктури аграрного сектору шляхом залучення приватних та державних інвестицій з метою забезпечення ефективного функціонування ланцюгів постачання;

- розробити та впровадити державні програми підтримки інноваційних технологій у сільському господарстві, стимулюючи модернізацію та підвищення продуктивності аграрного сектору;

- запровадити комплексні заходи зі стимулювання сталого землекористування та агроекологічного виробництва, спрямовані на збереження природних ресурсів й адаптацію до кліматичних змін;

- підвищити ефективність державної підтримки мікро- та малих господарств шляхом розвитку систем фінансування, консультаційних послуг та освітніх програм.

Для суб'єктів аграрного бізнесу:

- активно впроваджувати інноваційні та цифрові технології в аграрному виробництві з метою підвищення конкурентоспроможності та оптимізації ресурсів;

- орієнтувати виробничі процеси на відповідність європейським стандартам якості, безпечності та екологічності агропродукції;

- розвивати горизонтальні та вертикальні зв'язки для посилення позицій на внутрішньому і зовнішньому ринках, створення доданої вартості та раціонального використання ресурсів;

- інвестувати в екологобезпечні й ресурсоощадні технології та практики сталого господарювання, що сприятимуть довгостроковій стабільності агросектору та підвищенню його стійкості до зовнішніх шоків.

Для освітніх та науково-дослідних установ аграрного спрямування:

- адаптовувати й оновлювати зміст навчальних програми із урахуванням сучасних вимог агробізнесу та європейських стандартів, забезпечуючи підготовку кваліфікованих фахівців для формування нової аграрної парадигми;

- посилювати міжнародну академічну мобільність та співпрацю у сфері аграрної освіти та науки з метою обміну знаннями, ведення спільних досліджень та впровадження інновацій;

- підвищувати кваліфікацію кадрового потенціалу аграрного сектору через системи безперервної професійної освіти, стажування, програми підвищення кваліфікації та спеціалізовані тренінгові програми;

- стимулювати участь студентів і молодих науковців у міждисциплінарних та прикладних наукових проєктах, спрямованих на інноваційний розвиток аграрної сфери, формуючи нове покоління аграрних спеціалістів.

Ці рекомендації становлять цілісний комплекс заходів, спрямованих на інтегроване подолання значної частини сучасних викликів аграрного сектору України, та сприятимуть побудові сильної, конкурентоспроможної й стійкої аграрної економіки.

ВИСНОВКИ

1. В умовах поглиблення інтеграційних процесів між Україною та Європейським Союзом актуалізується необхідність розробки чітких стратегічних напрямів аграрної політики, які б відповідали сучасним викликам і можливостям. Формування такої стратегії має ґрунтуватися на поєднанні національних інтересів із європейськими стандартами розвитку аграрного сектору, забезпечуючи економічну ефективність, соціальну справедливість та екологічну стійкість. Загалом стратегічні напрями аграрної політики України в умовах європейської інтеграції визначаються необхідністю адаптації національного аграрного сектору до стандартів Європейського Союзу, забезпечення сталого розвитку сільського господарства, підвищення конкурентоспроможності українських агропродовольчих товарів, стійкості до внутрішніх і зовнішніх викликів, а також досягнення соціальних, економічних та

екологічних цілей. Доцільно також акцентувати увагу на відновленні інфраструктурних об'єктів аграрного сектору, зруйнованих унаслідок воєнних дій, зокрема логістичних маршрутів, елеваторних комплексів і систем зрошення, які мають критичне значення для забезпечення стабільності агровиробництва та ефективного функціонування експортно-орієнтованих ланцюгів постачання.

2. Стратегічні напрями аграрної політики України в умовах європейської інтеграції мають на меті не лише адаптацію до стандартів ЄС, але й створення сталого, конкурентоспроможного та інноваційного аграрного сектору. Очікувані результати включають зростання економічного потенціалу аграрної галузі, підвищення якості продукції, ефективне використання ресурсів та сталий розвиток сільських територій.

3. Важливим стратегічним кроком є поглиблення інтеграції України в європейські ринки через гармонізацію процедур сертифікації, запровадження дієвих механізмів простежуваності продукції та підтримку розвитку експортно-орієнтованої переробки. Пріоритетним напрямом має стати інвестування в критично важливу аграрну інфраструктуру: модернізацію логістичних ланцюгів, розвиток переробних потужностей, відновлення систем зрошення та реконструкцію об'єктів, пошкоджених унаслідок воєнних дій.

4. У процесі європейської інтеграції аграрного сектору України важливою умовою його розвитку є впровадження принципів зеленої економіки та положень «європейського зеленого курсу» (European Green Deal). Ці стратегічні рамки спрямовані на мінімізацію негативного антропогенного впливу на довкілля, забезпечення сталого використання природних ресурсів, скорочення викидів парникових газів, збереження природних ресурсів, впровадження екологічно чистих технологій, розвиток органічного виробництва, впровадження ресурсоефективних технологій, адаптацію до змін клімату, і перехід до кліматично нейтрального сільського господарства.

АНОТАЦІЯ

Висвітлено стратегічні орієнтири поступального розвитку аграрної політики України в умовах воєнного протистояння, післявоєнного відновлення та європейської інтеграції. Розкрито сутність євроінтеграційних процесів та визначено проблемні аспекти, що потребують урегулювання. Окреслено ключові напрями модернізації аграрної політики, серед яких: гармонізація законодавства та стандартів відповідно до норм Європейського Союзу, впровадження технологічних та управлінських інновацій, розвиток сталого землекористування,

підтримка мікро- та малого бізнесу, відновлення логістичних ланцюгів та логістичної інфраструктури, удосконалення аграрної освіти, імплементація принципів «зеленої європейської угоди», цифровізація виробничих процесів тощо. Запропоновані стратегічні орієнтири спрямовані на забезпечення конкурентоспроможності українського аграрного сектору, підвищення якості продукції, економічної стійкості та екологічної відповідальності в контексті інтеграції до європейського економічного простору та повоєнного відновлення економіки країни. Ключові слова: аграрна політика, європейська інтеграція, стратегічні напрями, аграрний сектор, інновації, сталий розвиток, зелена економіка, цифровізація, повоєнне відновлення.

Література

1. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine. (2024). *Strategy for the Development of Agriculture and Rural Territories in Ukraine until 2030*. URL: <https://www.agroberichtenbuitenland.nl/actueel/nieuws/2024/06/10/ukraine---strategy-for-agro-and-rural-development>
2. Нова аграрна політика України [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України. Київ, 2023. 36 с. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/new-agrarian-policy.pdf> (дата звернення: 05.01.2024)
3. Khodakivska O., Eneida Ç., Martyniuk M., Kovalov M., Dudar V. Echoes of the Holodomor under Russian occupation. *International Journal of Environmental Studies*. 2024. 81(7):1-9 DOI: <https://doi.org/10.1080/00207233.2024.2314857> URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00207233.2024.2314857>
4. Мартинюк М. Управління земельними відносинами та екологічна політика України в умовах безпекових викликів та євроінтеграційного курсу. *Екологічні науки*. 2024. № 9(24). С. 131–143. URL: https://ecoscience.net/wp-content/uploads/2024/09/9.24._topic_Maksym-Martynyuk-131-143.pdf
5. Ключові виклики для аграрного сектору та основні завдання державної політики. Національний інститут стратегічних досліджень. Київ, 2022. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/klyuchovi-vyklyky-dlya-ahrarnoho-sektoru-ta-osnovni-zavdannya>
6. Lupenko Yu., Khodakivska O., Nechyporenko O., Shpykuliak O. The state and trends of agricultural development in the structure of the national economy of Ukraine. *Scientific Horizons*. 2022. Vol. 25. No (6). pp. 121–128. DOI: [https://doi.org/10.48077/scihor.25\(6\).2022.121-128](https://doi.org/10.48077/scihor.25(6).2022.121-128)

7. Зінчук Т. О. Європейська інтеграція: проблеми адаптації аграрного сектора економіки України: монограф. Житомир : ДВНЗ «ДАЕУ», 2008. 384 с.

8. Гадзало Я. М., Лузан Ю. Я. Розвиток аграрного сектору економіки України в умовах євроінтеграції. *Економіка АПК*. 2021. № 8. С. 6–17. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202108006>

9. Геєць В. М., Осташко Т. О. Імплементация Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: економічні виклики та можливості: наук. доповідь. Київ : Інститут економіки та прогнозування НАН України, 2016. 184 с.

10. Кваша С. М., Павленко О. М., Вакуленко В. Л. Нові виклики нормативно-правового забезпечення вступу України до Європейського Союзу. *Економічний вісник НТУУ «КПІ»*. 2024. № 30. С. 29–33.

11. Могильний О. М. Розвиток Спільної аграрної політики (САП) Європейського союзу. *Аграрний сектор України на шляху до євроінтеграції : монографія* / Бетлій М., Бородіна О. та ін. Ужгород : IBA, 2006. С. 37–108.

12. Аграрний сектор України на шляху до євроінтеграції : монографія / за ред. О. М. Бородіної. Ужгород : IBA, 2006. 496 с.

13. Skydan O., Khodakivska O., Bugaychuk V., Grabchuk I., Brodsky Y. Post-war Development of Ukraine's Economy in the Context of Accelerated Integration into the European Union. In: *Alareeni, B., Elgedawy, I. (eds) Opportunities and Risks in AI for Business Development. Studies in Systems, Decision and Control*. 2024. Vol. 545. pp. 711–723. Springer, Cham. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-65203-5_62

14. Khodakivska O.V., Kononenko O.M. Evolution of economic theories of sustainable rural development. *Ekonomika APK*. 2020. Vol. 27(10). P. 49–61. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202010049>

15. Ходаківська О., Колісніченко П. Стратегічні орієнтири вітчизняного аграрного сектора економіки. *Стратегічний менеджмент агропродовольчої сфери в умовах глобалізації економіки: безпека, інновації, лідерство : матер. другої міжн. наук.-практ. конф.*, 27 вересня 2024 р., Полтава : ПДАУ, 2024. Том 2. С. 120–122.

16. Zhylytska O., Pavlenko N. European integration and sustainable agriculture development in Ukraine. *Economic Annals-XXI*. 2021. № 190(9-10), 47–51. DOI: <https://doi.org/10.21003/ea.V190-09>

17. Khodakivska O., Kireytseva O., Zhylin O. Organic Production in Sustainable Rural Development: World Trends and Ukrainian Experience. *Education excellence and innovation management: a 2025 vision to sustain economic development during global challenges : Collection of scientific works. 35th IBIMA Conference (1-2 April 2020, Seville, Spain)*. 2020.

17491-17506. URL: <https://ibima.org/accepted-paper/organic-production-in-sustainable-rural-development-world-trends-and-ukrainian-experience/>

18. Bugaychuk V., Khodakivska O., Brodsky Yu., Grabchuk I., Sych K., Kubrak S. Ecological and economic modeling of balanced use of agricultural waste. *Technology: Toward Business Sustainability. Proceedings of the International Conference on Business and Technology (ICBT2023)*, Volume 4. 2024. P. 57-69. URL: <https://www.springerprofessional.de/en/ecological-and-economic-modelling-of-balanced-use-of-agricultura/26885076#pay-wall> DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-031-54019-6>

19. Сучасні тенденції конкурентоспроможності сільського господарства України на світовому ринку: моніторинг, оцінка, стратегічні напрями забезпечення : методичні рекомендації; [Патика Н. І., Пугачов М. І., Ходаківська О. В., Штакал М. А.]; за ред. О. В. Ходаківської, Н. І. Патики. Вінниця : ТОВ «Віндрук», 2019. 46 с.

20. Khodakivska O., Voronko-Nevidnycha T., Bolshakova Ie. Strategic guidelines of the sustainable development management mechanism within the agricultural enterprise. *Management of the 21st century: globalization challenges. Monograph*. In edition D. Diachkov. Prague, 2023. 320 p.

21. Klymchuk O., Khodakivska O., Kovalov B., Brusina A., Benetyte R., Momotenko I. World trends in bioethanol and biodiesel production in the context of sustainable energy development. *International Journal of Global Environmental*. 2021. Vol.19 No.1/2/3. С. 90–108. DOI: <https://doi.org/10.1504/IJGENVI.2020.114867> URL: <https://www.inderscience.com/info/ingeneral/forthcoming.php?jcode=ijgenvi>

22. Klymchuk O., Khodakivska O., Kireytseva O., Podolska O., et al. Prospects of biodiesel production: the place and role of Ukraine in the context of implementation of the EU green course. *Independent Journal of Management & Production (IJM&P)*. 2022. Vol. 13. №3. pp. 225–240. DOI: <https://doi.org/10.14807/ijmp.v13i3.1990>

23. Ходаківська О. В., Климчук О. В. Державне регулювання конкурентоспроможного виробництва біопалив: світовий досвід та дороговкази для України. *Використання альтернативних джерел енергії в умовах розвитку сільських територій: монографія*. Полтава, 2019. 276 с. С. 47–57.

24. Мельник Л. Г., Маценко О. М., Завдов'єва Ю. М. та ін. Сучасні промислові революції та удосконалення механізмів сестейнового соціально-економічного розвитку: Досвід ЄС та практика України : монографія. Суми : ПФ «Видавництво «Університетська книга», 2021. 416 с.

25. Martyniuk M., Khodakivska O. Agriculture digitalisation as an economic growth indicator (a comparison of private farms in Ukraine and

Germany). *Review of Economics and Finance*. 2022. Vol. 20. No. 1. P. 330–339. URL: <https://refpress.org/ref-vol20-a40/2022>

26. Мельник Л., Бурлакова І., Чортюк Ю., Хомаківська О., Коваленко І. Економічні основи формування соціальної солідарної економіки в цифровому переході. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2024. № 59. С. 26–36. DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-2675/2024-59-3>

27. Глосарій з цифровізації соціально-економічних систем і бізнес процесів : *навчальний посібник* / за ред. Л.Г. Мельника ; Мельник Л., Лукаш О. та ін. Суми, 2024, 136 с. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/97159>

28. Khodakivska O., Martyniuk M., Lupenko Yu. Prospective analysis of the implementation of the “green” economy in the agricultural sector of Ukraine for the next 10 years. *Scientific Horizons*. 2023. 26(10). P. 163–179. DOI: <https://doi.org/10.48077/scihor10.2023.163>

29. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / за ред. Ю.О. Лупенка. Київ : ННЦ ІАЕ, 2012. 182 с. С. 34-39.

30. Федоров М. М., Хомаківська О. В., Корчинська С. Г., Солов'яненко Н. А. Стратегічні напрями розвитку земельних відносин у сільському господарстві на період до 2020 року; За ред. Ю. Лупенка, М. Федорова. Київ : ННЦ „ІАЕ”, 2012. 56 с.

31. Стратегічні напрями сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року/ за ред. Ю. О. Лупенка, О. Г. Булавки. Київ : ННЦ ІАЕ, 2013. 75 с.

32. Наукові основи і стратегічні пріоритети сталого розвитку сільських територій України; [Гадзало Я.М., Жук В.М., Могилова М.М., Хомаківська О. В. та ін.]; за ред. Я. М. Гадзала. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2019. 40 с.

33. Кабінет Міністрів України. Розпорядження від 5 квітня 2024 р. № 1417-р «Про схвалення Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій України до 2030 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1417-2024-p#Text>

34. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Agricultural Development Strategy 2030 – Roadmap to the EU. URL: <https://minagro.gov.ua/en/news/ukraine-developed-an-agricultural-development-strategy-2030-roadmap-to-the-eu>

35. Center for Strategic and International Studies (CSIS). Ukraine’s Agricultural Recovery Strategy: Pathway to Resilience and Global Competitiveness. 2023. URL: <https://www.csis.org/analysis/ukraines-agricultural-recovery-strategy-pathway-resilience-and-global-competitiveness>

36. Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (FAO). Національна стратегія збереження генетичних ресурсів рослин для продовольства і сільського господарства України. 2023. URL: <https://www.fao.org/ukraine/news/detail-events/en/c/1657470/>

37. European Parliament. *Ukrainian Agriculture: From Russian Invasion to EU Integration*. 2024. URL: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2024\)760432](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2024)760432)

38. У 2024 році аграрна продукція склала 59 % в загальному експорті, – Комітет з питань аграрної та земельної політики. URL: https://komagropolit.rada.gov.ua/news/main_news/75828.html

39. Centre for Economic Strategy. *European Integration of the Ukrainian Agricultural Sector*. 2024. URL: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2024/10/eu-integration-of-the-ukrainian-agri-sector.pdf>

40. Popescu A., Angelescu C. The role of innovation in the sustainable development of the agricultural sector. *Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*. 2020. № 20(4), P. 467–474.

41. Ходаківська О., Воронько-Невіднича Т. Інтеграція Agile-методів у систему менеджменту як інструмент підвищення ефективності стратегічного управління в агропродовольчій сфері. *Економіка АПК*. 2023. № 30(2). С. 49–56. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202302049>

42. Romanusha Y., Petchenko M., Chumak V., Khan O., Zavhorodnia T., Naholiuk O., Khodakivska O. Improvement of methods for assessing the effectiveness of industrial enterprise management in the innovative knowledge economy. *Journal of Hygienic Engineering and Design*. 2022. 39. P. 270–278. URL: <https://keypublishing.org/jhed/wp-content/uploads/2022/09/26.-JHED-Volume-39-Full-paper-Yuliia-Romanusha.pdf>

Information about the author:

Maksym Martyniuk

Candidate of Economic Sciences,

Doctoral Candidate at the Department of Land Relations

and Environmental Management,

National Science Center "Institute of Agrarian Economics"

10, Heroiv Oborony Str., Kyiv, 03127, Ukraine